

Book Reviews

Артемьева, Ольга (2012). *Отечественная психология на переломе: уровневая субъектная концепция социально-психологической детерминации развития психологии*. Иркутск: Издательств ИГУ. 328 стр. ISBN 978-5-9624-0567-4.

НОВО СОЦИАЛНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА РУСКАТА ПСИХОЛОГИЯ ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК

New Social-Psychological Study of Russian Psychology From the First Half of the XX Century

Мариана Д. Няголова (Mariyana D. Nyagolova)*^a

[a] Великотърновски университет «Св. св. Кирил и Методий», Велико Търново, България (University of Veliko Turnovo "St. Cyril and St. Methodius", Veliko Turnovo, Bulgaria).

Psychological Thought, 2013, Vol. 6(2), 376–380, doi:10.5964/psycyct.v6i2.89

Received: 2013-08-28. Accepted: 2013-09-21. Published (VoR): 2013-10-25.

*Corresponding author at: University of Veliko Turnovo "St. Cyril and St. Methodius", 2, T. Turnovski Street, 5003 Veliko Turnovo. E-mail: nyagolova@mail.bg

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Монографията «Руската психология в годините на Прелома» на Олга Артемиева (Artemeva, 2012) е едно интересно явление в съвременната историография на психологията. Тя е своеобразно доказателство за това, че социално-психологическият подход е толкова значим за историята на психологията, колкото и историко-хронологическият.

Авторката е ръководител на катедрата по социална психология във Факултета по психология на Иркутския държавен университет. Има богат опит в социално-психологическите изследвания и в частност – в психологията на рекламата. През 2003 г. защитава докторската си дисертация по социална психология на тема: «Рекламната комуникация, като афективно-когнитивно единство» (Artemeva, 2003). Няколко години по-късно издава и монографията «Психология на рекламната комуникация» (Artemeva, 2009b).

Другата тематична област, в която Олга Артемиева активно и много успешно работи е социално-психологическото изследване на историята на руската психология. Още през 2004 г., поставя началото на тези свои разработки, под ръководството на известната съвременна

Артемьева, Ольга (2012). *Отечественная психология на переломе: уровневая субъектная концепция социально-психологической детерминации развития психологии*. Иркутск: Издательств ИГУ. 328 стр. ISBN 978-5-9624-0567-4.

историчка на руската психология проф., д. псих. н. Вера Колцова, заместник - директор на Института по психология на Руската Академия на науките. През 2009 г., излиза книгата ѝ «Методологически основи на изучаването на социално-психологическата детерминация на развитието на психологията» (Artemeva, 2009a).

Настоящата монография (Artemeva, 2012) е не просто продължение и задълбочаване на предприетата вече изследователска линия. Нейната оригиналност се състои в конкретизиране на географските, националните и хронологическите параметри на изследването. Има се предвид развитието на руската психология от първата половина на XX век – времето, белязано от дълбокия политически и социален преход в Русия, осъществен с Октомврийската революция през 1917 г.

Артемиева подробно анализира водещите тенденции в развитието на руската психология преди Октомврийската революция, както и последствията от нея за науката и съдбата на учените, след 1917 г. Направените от авторката оценки са изключително обективни и освободени от политически пристрастия. Тази обективност е характерна и за изследването на останалите периоди от развитието на руската психология през въпросната епоха.

В първа глава на монографията е представен историографски обзор на проблема за социално-психологическата детерминация на развитието на психологията, като наука. Определени са теоретическите основи за изучаването на този проблем. Особено внимание се отделя на разбирането за колективния субект на научната дейност. Авторката отчита редица водещи теории в наукознанието, като тези на световноизвестните учени Т. Кун, К. Попър, Е. Боринг, П. Саугстад и др., но основава своето изследване преди всичко на разработките на руските историци и методолози на психологията. Най-подробно са използвани концепцията на М. Г. Ярошевски за триаспектната детерминация на развитието на науката (личностна, логико-научна и социална), тази на В. А. Колцова за ролята на процесуалния аспект на научно развитие и определението на А. В. Юревич - за нивата на организация на субекта на научно познание.

Във втора глава, е представен оригинален модел на социално-психологическата детерминация на развитието на психологията. Определени са механизмите и резултатите на тази детерминация, съобразно различните нива на колективния субект на научната дейност. Социализацията, социализацията на учения, научните дискусии, научното ръководство и ученичеството се определят, като основните механизми на детерминацията. Нейните нива се отнасят, съответно до обществото, научната общественост, научния микросоциум на учения.

На основата на посочените теоретични отправни точки, в следващите две глави на монографията (съответно трета и четвърта), авторката представя резултатите от своето конкретно емпирично изследване на социално-психологическата детерминация на развитието на руската психология през първата половина на XX век. От особен интерес е формирането на съветската психология, като колективен субект на научна дейност.

Названието «съветска психология» Олга Артемиева отнася към развитието на психологията в периода на съществуването на Съветския съюз, като държавно обединение, между 1917 и 1991 г. В съвременната историография на психологията, въпросът за това название е твърде дискуссионен. Много чуждестранни и руски изследователи, все по-често поставят под съмнение основателността на употребата му. Голяма част от съвременните руски историци на психологията, обаче, привеждат аргументи в негова подкрепа.

Един от най-убедените застъпници на названието «съветска психология» е Сергей Богданчиков, който специално обосновава резонанста и смисъла му в монографиите си: «Проблеми на изучаването на историята на съветската психология» (Bogdanchikov, 2009) и «История на съветската психология: 1920 г. – 1930 г.» (Bogdanchikov, 2011).

Споделяйки неговото становище, Олга Артемиева, посочва (Artemeva, 2012), че през първата половина на XX век, съветската психология преминава през три основни етапа, съответно: стадий на потенциална субектност (1917 - 1936 г.), стадий на реално формиране на колективния субект на научна дейност (1936 г. – 1941 г.) и стадий на рефлексивна субектност (1941 – 1945). Според нея, периодът от втората половина на 1945 г. до края на 1950 г. е време, когато в условията на тежки идеологически и социални изпитания, съветската психологическа общественост се проявява, като единен субект на научна дейност, сплотен от личните връзки и научните традиции, от единните представи за предмета и метода на психологията.

Резултатите от приложението на историко-биографичния метод, авторката представя, като социални биографии на отделните течения в руската и съветската психология в първата половина на XX век. Подробно е характеризирано развитието на такива научни направления, като религиозно-философската психология, рефлексологията, психоанализа, психотехниката и педологията. В резултат на това, Артемиева предлага и разгърната периодизация на историята на развитие на руската психология през първата половина на изминалото столетие. Периодизацията визира, както досъветския, така и съветския период.

Изхождайки от нея, авторката прилага и контент-анализ на заглавията и съдържанието на съвместните публикации на 41 водещи руски психолози от тази епоха, на периодичните издания, списания и вестници, в които те са се публикували, на програмите на научните конгреси и конференции, в работата на които са участвали, на съдържанието на научните преводи, направени от тях. Подробно е анализирано съдържанието на публикуваните от авторите рецензии и тематиката на защитените от тях дисертации по психология.

В пета глава са представени резултатите от приложението на методиката на историко-психологическата реконструкция и на сленговия метод на научно изследване. На тяхна основа се прави характеристика на процеса на превръщането на руската психологическа общественост в колективен субект на научна дейност. Определя се спецификата на реализацията на основните механизми на многостепенната социално-психологическа детерминация на развитието на руската психология през изследвания хронологичен отрязък от време. Значително внимание се отделя на особеностите на взаимовръзките в проблематиката на научните изследвания, осъществени от отделните автори.

В заключителната част на книгата, авторката формулира редица изводи, съществени за цялостната характеристика на изследвания период от развитието на съветската психология.

В тематично отношение, водеща, за целия период, е проблематиката на общата, педагогическата и възрастовата психология. Наблюдава се и интензивно обсъждане на методологическите проблеми на психологията. От втората половина на 20-те до първата половина на 30-те години, голяма популярност имат психологията на труда и социалната психология, а през 40-те години – психофизиологията. Артемиева посочва, че всичко това се дължи на спецификата на социалните поръчки в сферата на научната политика. Колкото по-голяма е намесата на идеологията и колкото по-големи са политическите ограничения в психологията, толкова по-теоретичен облик получават научните разработки.

В сферата на историята на психологията, тези тенденции се проявяват в ориентацията към разработване на руската и съветската проблематика и изоставяне на изучаването на чуждестранната психология.

Като особено критичен период за развитието на съветската психология се определят 30-те години на XX век и най-вече - времето след Постановлението на ЦК на ВКП (б) /Централния комитет на Всесъюзната комунистическа партия (болшевики)/ за педологията, през 1936 г., когато много водещи психолози са разстреляни (Густав Шпет, Исак Шпилрейн), а други умират в следствие на репресиите (Дмитрий Ермаков, Павел Флоренски, Александър Залкинд). Репресивната политика нанася сериозен удар върху възможността за научно творчество, а връзката между водещите психолози и техните ученици значително отслабва.

Артемиева счита, че Великата отечествена война изиграва ролята на сплотяващ фактор за съветската психологична общественост. Относително по-голямата свобода на научно творчество допринася за обединяване на усилията на учените при осигуряването на психологическата помощ на фронта и в тила. Наблюдава се разширяване на системата на научните учреждения и се утвърждава образованието по психология. Колективният субект на научна дейност еволюира. Повишава се неговата продуктивност и жизнеспособност.

Определено може да се каже, че Олга Артемиева успява блестящо да постигне целта си – комплексната характеристика на съветската психология, като самоорганизиращ се субект на научното познание. Подробната информация и интерпретацията на фактите, основаваща се на резултатите от приложението на експериментални социално-психологически и наукометрични методики, правят изследването особено полезно. Неговите принципи биха могли с успех да се приложат и към историографското изследване на развитието на психологичната наука във всяка една страна и във всеки един исторически период на XIX в. и XX в.

Евентуален превод и издаване на книгата на български език биха запознали детайлно българската психологична общественост не само с историята на руската психология от първата половина на XX век, но и с големите възможности на социално-психологичния подход в историографското научно изследване.

Литература

- Artemeva, O. A. (2003). *Reklamnaâ kommunikaciâ kak affektivno-kognitivnoe edinstvo* [Advertising communication as affective-cognitive unity] (Doctoral dissertation). Yaroslavl, Russia: VAK.
- Artemeva, O. A. (2009a). *Metodologičeskie osnovy izučeniâ socialno-psihologičeskoj determinacii razvitiâ psihologii* [Methodological fundamentals of the study of social-psychological determination of development of psychology]. Irkutsk, Russia: IGU Publishing House.
- Artemeva, O. A. (2009b). *Psihologiâ reklamnoj kommunikacii* [Psychology of advertising communication]. Irkutsk, Russia: IGU Publishing House.
- Artemeva, O. A. (2012). *Otečestvennaâ psihologiâ na perelome: Urovnevaâ su"ektnaâ koncepciâ socialno-psihologičeskoj determinacii razvitiâ psihologii* [Russian psychology on the great edge: Balancing subjective concept of social-psychological determination of development of psychology]. Irkutsk, Russia: IGU Publishing House.
- Bogdanchikov, S. A. (2009). *Problemy izučeniâ istorii sovetskoj psihologii* [Problems of study of history of Soviet psychology]. Saratov, Russia: Saratovskij Gosudarstvennyj socialno-èkonomičeskij universitet.

Bogdanchikov, S. A. (2011). *Istoriâ sovetskoj psihologii: 1920-1930-e gody* [History of Soviet psychology: 1920-1930 years]. Saratov, Russia: Saratovskij Gosudarstvennyj socialno-èkonomičeskij universitet.

About the Author

Assoc. Prof. **Mariyana D. Nyagolova**, PhD, is a lecturer in History of Psychology at the University of Veliko Turnovo “St. Cyril and St. Methodius”.